

OOK in Balans

Ouderschap, Opvoeding en Kind in Balans
voor een Kansrijke start van ieder gezin,
nu en voor toekomstige generaties

Visiestuk ter ondersteuning van het aanbod op lokaal niveau

Inleiding

Ruim 300 gemeenten in Nederland hebben inmiddels een lokale coalitie Kansrijke Start of zijn deze aan het vormen, met als doel te komen tot een lokale aanpak en domein-overstijgende samenwerkingsafspraken rond het tijdig en passend bieden van ondersteuning aan (aanstaande) ouders tijdens de 1e 1000 dagen van hun kind, in het bijzonder (aanstaande) ouders in een kwetsbare situatie. In dit document worden bouwstenen beschreven voor het komen tot een (lokale) visie op het ondersteunen van gezinnen bij het ouderschap en de opvoeding, om zo het welbevinden van ouders en de ontwikkelingsmogelijkheden van het kind te optimaliseren. Dit document is opgesteld door Pharos en het NCJ, in nauwe samenwerking met het ministerie van VWS en een expertgroep op het gebied van ouderschap, opvoeden en kinderen.

Ouders zijn cruciaal bij het zorgen voor een kansrijke start van hun kind. Tijdens de eerste kinderjaren dragen ouders de (intensieve) verantwoordelijkheid voor hun kind(eren). Zij zorgen voor voeding, fysieke veiligheid en emotionele geborgenheid, de gezondheid van hun kind en dat hun kind(eren) kunnen spelen en leren. Denk hierbij bijvoorbeeld aan veiligheid in en om huis, hechting, positieve aandacht, praten met je kind, voorlezen en het contact met anderen en leeftijdsgenoten.

Om het verschil te maken met de Kansrijke Start aanpak, moeten we kinderen en (aanstaande) ouders mogelijkheden bieden om zich optimaal te ontplooiën. Het is een opgave voor ons allen om ervoor te zorgen dat het goed met kinderen en ouders gaat, dat zij positief benaderd worden en dat zij gebruik kunnen maken van de beschikbare middelen en hulp. Dit heeft niet alleen impact op deze, maar ook op toekomstige generaties: kinderen krijgen zo op hun beurt de basis mee voor het ervaren van balans in ouderschap in hun latere leven.

Het goed vormgeven van ouderschaps- en opvoedingsbegeleiding en ontwikkelingsstimulering begint met een duidelijke visie. Vanuit de visie kunnen heldere doelen en acties geformuleerd worden, die bijdragen aan het bereiken van een gezamenlijke ambitie. Bij de bouwstenen voor het komen tot een visie is in dit document zowel de rol van de professional als de invloed van de sociaal-maatschappelijke context meegenomen. Het document is primair bedoeld voor gemeenten en trekkers en samenwerkingspartners van de Kansrijke Start coalities, maar ook voor iedereen die zich bezighoudt met het bieden van een kansrijke start aan kinderen en ouders in de eerste levensjaren en het voorkomen of verminderen van ontwikkelingsachterstanden.

1 Bron: <https://www.voorwerkendeouders.nl/het-adaptatiemodel/>

Ouderschap en opvoeden

Ouderschap en opvoeden horen bij elkaar en zijn onderling verbonden.

Ouderschap² is een onvoorwaardelijke en tijdloze verbintenis van een volwassene met zijn of haar kinderen. Het is een belangrijk deel van de identiteit van de ouder, een manier van bestaan. Hierdoor voelt ouder-zijn ook kwetsbaar: als het opvoeden van kinderen niet gemakkelijk gaat, kunnen ouders dit ervaren als een persoonlijk falen.

Opvoeden³ is het begeleiden van een kind bij de ontwikkeling tot iemand die zelfstandig kan meedoen aan de samenleving. Opvoeden wordt niet alleen door ouders gedaan, maar ook door de omgeving, bijvoorbeeld grootouders, kinderopvang, etc. Opvoeden omvat:

- Het bieden van een verzorgende en beschermende omgeving; bijvoorbeeld affectie tonen, sensitief en adequaat op behoeftes van het kind reageren;
- Het bieden van structuur; bijvoorbeeld zorgen voor regelmaat en orde en consistent handelen;
- Het overdragen van kennis en het bijbrengen van waarden en normen; bijvoorbeeld uitleg en informatie geven, eigen verantwoordelijkheid stimuleren, ongewenst gedrag ontmoedigen of negeren en goed gedrag belonen.

Wat doet ouderschap?⁴

Ouderschap maakt krachtig en tegelijkertijd kwetsbaar: vaders en moeders willen het beste voor hun kind en kunnen vanuit daar 'bergen verzetten'; maar het kan ook kwetsbaar voelen en ingewikkeld zijn. Door de situatie, bijvoorbeeld omdat je alleenstaande ouder bent of geldzorgen hebt, of door je ervaringen, bijvoorbeeld je eigen jeugd. Maar ook door alle veranderingen die het krijgen van een kind met zich meebrengt, bijvoorbeeld in de relatie met je partner, de combinatie met je werk. Of bijvoorbeeld door de hoge verwachtingen die je van jezelf hebt. Veel verschillende factoren hebben invloed op het ouderschap, en op hoe ouders dit ouderschap beleven. Zoals het partnerschap, balans tussen werk en gezin, sociale contacten, de financiële situatie en de vaardigheden van ouders. Ook het kind zelf beïnvloedt

2 Bron: <https://www.augeo.nl/themas/ouderschap>

3 Bron: <https://www.nji.nl/opvoeden-en-ouderschap/opvoeding>

4 Bron: <https://www.nji.nl/opvoeden-en-ouderschap/ouderschap>; <https://www.ncj.nl/onderwerp/ouderschap/>

het ouderschap; bijvoorbeeld het temperament, de gezondheid, de positie in het gezin, de ontwikkeling. Kind en ouders hebben wisselwerking op elkaar. Bovendien kun je ouderschap niet 'leren'; je ervaart het zoals het komt.

Als een ouder het ouderschap positief beleeft, heeft dit een positieve invloed op zijn of haar vertrouwen, welzijn en opvoedgedrag. Dit heeft een positief effect op het bieden van een stimulerende omgeving, het geven van liefdevolle aandacht en de ouder-kindband; het welzijn en de ontwikkeling van kinderen heeft hier baat bij; dit kan gedragsproblemen voorkomen. Uiteindelijk heeft dit impact op toekomstige generaties: ouders die in balans zijn zorgen voor kinderen in balans, die zo een basis meekrijgen om later in hun ouderschap zelf ook meer balans te ervaren, en op hun beurt weer mee te geven aan hun kinderen.

Een goede voorbereiding, passende steun, erover kunnen praten met anderen en het maken van afspraken met (opvoed-)partners, zorgt ervoor dat

(aanstaande) ouders beter kunnen omgaan met de veranderingen die het krijgen van het kind met zich meebrengen. Ouders hoeven het niet alleen te kunnen en hoeven het niet alleen te doen. Samen zorgen voor de generatie van morgen is een opgave van ons allen: de maatschappij. Hiertoe moeten we in gesprek met ouders gaan en bespreekbaar maken wat zij nodig hebben.

In het contact met ouders rond ouderschap, opvoeden en het (hun) kind is het belangrijk dat:

- ouders voelen dat zij er niet alleen voor staan,
- ouders positief en sensitief benaderd worden door hun omgeving en door professionals,
- ouders als gelijkwaardig worden gezien,
- ouders voelen dat zij in vertrouwen hun vragen en zorgen kunnen delen met anderen,
- ouders tijdens de eerste 1000 dagen van hun kind zo veel mogelijk één duidelijk aanspreekpunt hebben, zodat zij hiermee een vertrouwensband op kunnen bouwen.

Visie op Ouderschap, Opvoeden en kind

Ouderschap, opvoeden en kind staan met elkaar en de omgeving in verbinding. Het gaat daarbij om de interactie tussen ouders, kind, samenleving, professionals en overheid. Voor een goede balans tussen de ontwikkeling van een kind en ouderschap is aandacht voor al deze elementen nodig.

Visie op ouderschap

- Ouders zijn eerst verantwoordelijke(n) voor de opvoeding en ontwikkeling van hun kinderen; zij bepalen in eerste instantie zelf welke waarden en normen zij aan hun kind willen overdragen.
- Ouders gaan uit van een positieve benadering van kinderen, die berust op steunen, stimuleren en sturen; binnen de mogelijkheden van de ouders en van het kind. Hierin een balans vinden is essentieel voor een optimale ontwikkeling van kinderen en voor een gezonde samenleving.
- Ouderschap is niet statisch, het is een dynamisch proces waarbij ouders, kinderen en omgeving elkaar beïnvloeden; het wordt uitgeoefend in een samenspel van beschermende en belastende factoren.
- Ouders hoeven het niet alleen te doen, ouderschap vindt plaats met respect, kennis en erkenning van de rol en de verantwoordelijkheid van de partner, en van de omgeving. Ondersteuning vragen is een uiting van kracht.

Visie op het kind

- Het kind bestaat niet, een kind wordt gevormd en ontwikkelt zich door het verleden van de ouders, de leefwijze en normen en waarden van de ouders, de sociale interacties, zijn aanleg etc.
- Jonge kinderen zijn kwetsbaar en flexibel, preventie en het voorkómen van verkeerde gewoontes begint direct na de geboorte.

- Steun en stimulans voor jonge kinderen wordt grotendeels via de ouders aangeboden; hoe eerder aangeboden, hoe groter het rendement (voor kind, ouders en maatschappij)
- Een kind een kansrijke start bieden vraagt een gezonde, veilige en stimulerende omgeving; een jong kind is hierbij van zijn ouders en in mindere mate van medeopvoeders afhankelijk.

Visie op opvoeden

- Opvoeden is het op positieve wijze stimuleren en ondersteunen van kinderen en hun ontwikkeling en zelfstandigheid.
- Het is belangrijk om bij het opvoeden:
 - Realistische verwachtingen te hebben en goed aan te sluiten bij de ontwikkelfase van het kind.
 - Een veilige en stimulerende omgeving te bieden
 - Passende regels te stellen en het kind duidelijkheid en voorspelbaarheid te bieden.
- Opvoeden doe je niet alleen: naast de ouders zijn er allerlei medeopvoeders: mensen uit de omgeving en soms ook professionals.
- Opvoeden vindt plaats vanuit een sterk maatschappelijke en culturele context, waarbij in de maatschappij en cultuur passende normen en waarden worden overgebracht.
- Opvoeden is lastiger als de gezinscultuur niet overeenkomt met de dominante cultuur in de samenleving.

Visie op rol van samenleving bij kind en ouderschap

- Ouderschap en ontwikkeling van een kind ontstaan in de sociale context van de ouders en het kind, het is een onderdeel van de samenleving en een sterke basis hierin.
- Balans ervaren in het ouderschap en opvoeding is een opgave van ons allen: als samenleving zijn we verantwoordelijk voor de volgende generatie

- Sociale steun van de omgeving en contact met andere ouders zijn van groot belang om het dynamische ouderschap vorm te geven en vormen een stevige beschermende factor bij het omgaan met de uitdagingen die ouderschap met zich meebrengt.

Visie op de rol van professionals bij kind en ouderschap

- Professionals streven naar een stevige pedagogische basis voor alle ouders, samenredzaamheid in de wijk en samenwerking met andere betrokkenen.
- Professionals kennen en erkennen het belang van een betrouwbare en langdurige relatie met de ouder(s).
- Professionals erkennen de ouders als eerst verantwoordelijke(n) voor hun kind(eren), ook als dit soms zwaar of moeilijk is.
- Professionals streven naar vakmanschap op hun vakgebied, ze houden het belang van kind en ouders voor ogen; ze benaderen ouders positief en staan gelijkwaardig naast de ouders; ze zijn eerlijk, ook als ze zich zorgen maken.
- Professionals zijn in staat om (ook in moeilijke situaties) datgene wat goed gaat te benoemen en ouders te bevestigen in hun ouderschap; zij bevorderen hiermee de self-efficacy en het zelfvertrouwen van ouders.

- Professionals zijn in staat om als zij signaleren dat er vragen of zorgen zijn rond het kind, het ouderschap en/of de opvoeding dit op een niet-veroordelende wijze met de ouder(s) te bespreken en samen te beoordelen welke ondersteuning gewenst is.
- Professionals houden de drempel voor ouders om ondersteuning te zoeken zo laag mogelijk (dicht bij huis, frequent, weinig of geen kosten)

Visie op de rol van de overheid bij kind en ouderschap

- De overheid stimuleert een samenleving, waarbij iedere ouder gerespecteerd wordt en in staat gesteld om hun kind(eren) op te voeden, sociale steun op te bouwen en gelijkgestemden te ontmoeten;
- De overheid stimuleert en voert een kind-, gezins-, en oudervriendelijk beleid uit, denk bijvoorbeeld aan verlofregelingen, tegemoetkoming kinderopvang;
- De landelijke overheid draagt zorg voor de kaders, dmv wet- en regelgeving; en voor de lokale en regionale bouwstenen dmv regie en financiering van lokale/ regionale uitvoering.
- De lokale/regionale overheid draagt zorg voor het versterken van de lokale samenleving en steun op maat: van basissteun en het versterken van sociale steun voor iedereen, van passende zorg voor ouders/gezinnen die wat meer nodig hebben tot passende interventies voor ouderschap in zeer kwetsbare situaties; dit alles dichtbij de ouders en daar waar mogelijk ook digitaal beschikbaar. Zij benutten goed beheerde effectieve interventies.
- De overheid draagt zorg dat professionals ten aanzien van ouderschap en ontwikkeling maximaal ondersteund worden.
- De overheid kent en erkent het belang van preventie;
- De overheid heeft een maatschappelijke verantwoordelijkheid om passende ondersteuning te bieden als ouders hun kind niet (kunnen) helpen bij het voorzien in zijn of haar levensbehoeften aan voeding, gezondheid, veiligheid, liefdevolle aandacht en stimulatie.

Visie op ouderschaps- en opvoedingsbegeleiding

De volgende uitgangspunten kunnen deel uitmaken van een (gemeentelijke) visie op ouderschapsbegeleiding:

- Kinderen en ouders hebben recht op steun bij het ouderschap, omdat een kansrijke start, een optimale ontwikkeling en een balans in het ouderschap een opdracht voor de samenleving als geheel is.
- Investeren in sterk ouderschap, opvoedondersteuning en ontwikkelingsstimulering betekent voorkomen van zwaardere hulp en zorg voor de kinderen.
- Beschikbaarheid van ouderschapsbegeleiding start al voor de zwangerschap, wordt vervolgd in de zwangerschap, in de eerste cruciale levensjaren, tot aan de volwassenheid.
- Het medische en sociale domein werken domeinoverstijgend samen bij het bieden van ouderschapsbegeleiding en het bijdragen aan een stevige pedagogische basis.
- Het formele aanbod werkt samen met het informele netwerk en informele steunorganisaties, het belang van inzet op informele steun wordt erkend en benut.

- Alle partijen die ouderschapsbegeleiding aan bieden hebben gezamenlijk de taak om het voor alle ouders inzichtelijk te maken (denk aan anderstaligen, analfabete ouders, etc)
- Professionals werken gelijkwaardig samen met (aanstaande) ouders: zij denken mee bij de manier waarop ouderschapsbegeleiding (in de gemeente) vorm krijgt.
- De wensen en mogelijkheden van ouders zijn leidend in ouderschapsbegeleiding. Het aanbod aan ouderschapsbegeleiding moet voor alle ouders laagdrempelig, inzichtelijk en toegankelijk zijn (o.a. daar waar ouders komen, outreachend, gemakkelijk bereikbaar, goedkoop of gratis, cultuursensitief en niet stigmatiserend).
- Ouderschapsbegeleiding richt zich op ouders, zowel vaders als moeders en heeft aandacht voor de partnerrol, de zorgende en stimulerende rol en hun invloed op de ontwikkeling van kinderen.
- Ouderschapsbegeleiding heeft aandacht voor de verschillende factoren die invloed hebben op het ouderschap en hoe ouders dit ouderschap beleven. Zoals het partnerschap, balans tussen werk en gezin, sociale contacten, de financiële situatie en de levens- en gezondheidsvaardigheden van ouders.
- Bij ouderschapsbegeleiding wordt aangesloten bij de wensen en behoeften van de ouders.
- Het stimuleren van ontmoeting tussen (aanstaande) gezinnen onderling en het verbinden van gezinnen met informele (niet-georganiseerde of niet geprofessionaliseerde) netwerken valt ook onder ouderschapsbegeleiding.
- Randvoorwaardelijke zaken zijn van belang voor laagdrempeligheid, hoe zorg je dat aanbod bekend is en toegankelijk. Belangrijk zijn: betaalbaar, beschikbaar, begrijpelijk, passend; aansluitend bij de ouders, en rekening houdend met angsten van ouders.
- De jeugdgezondheidszorg heeft met het bereik van bijna 100 % van alle ouders een cruciale rol in het versterken van de balans in ouderschap, opvoeding en kinderlijke ontwikkeling.

Bijlage: Ondersteuningspiramide

Doel:

- problemen verminderen, en erger voorkomen.
- bevorderen van competent ouderschap
- aanbod van begeleiding, steun en hulp
- bevorderen van informele steun
- bevorderen van onderlinge steun

Deze doelen gelden voor alle 'groepen'; wat nodig is varieert per situatie: zorg en ondersteuning op maat, bijvoorbeeld met bewezen interventies

Zie voor passende interventies www.loketgezondleven.nl en ga naar [KansrijkeStart](#).

Colofon

Dit document is opgesteld door Pharos en het NCJ, in nauwe samenwerking met het ministerie van VWS en een expertgroep op het gebied van ouderschap, opvoeden en kinderen.

Redactie: Pharos

Vormgeving: Zwerver grafische vormgeving

Pharos en NCJ Utrecht, oktober 2023